

שלום אליעזר רוטר

עורך קובץ תורני הלכתי "מבקשי תורה"

סימן לו

עניני ודיני שבועות בהלכה ובאגדה

איסור הקזת דם בערב שבועות ובשאר ערבי יו"ט

בשבת דקכ"ט ב', איתא דבערב שבועות יצא שד דשמו טבוח ואי לא קיבלו ישראל את התורה הוי טבח להו לבשרייהו ולדמייהו וגזרו רבנן מלהקז דם על כל ערב יו"ט משום ערב שבועות. וכן נפסק להלכה ברמ"א סי' תס"ח סעי' י' וז"ל: ונהגו שלא להקז דם בשום עיו"ט ואין לשנות. ובמ"ב שם סקל"ח כ' דשערפ"ן שקורין באנקע"ס או קעפ זעצ"ן (היינו כוסות רוח) יש להחמיר בערב שבועות ובשאר ערבי יו"ט יש מתירין מלבד הושענא רבה שהוא יום הדין. ובליילה שלפני ערב יו"ט מותר להקז דם חוץ מליל הושענא רבה. ועיו"ט אחרון של פסח הכל מותר דאינו רגל בפ"ע. וכ"ז כשרוצה להקז לבריאנות, אבל משום סכנה כבר דשו בו רבים ושומר פתאים ה' ואפילו בערב שבועות התיר בא"ר כשצו הרופאים בחולי שיש בה סכנה אבל בלא"ה לא. ע"כ.

לעולם קורין פרשת במדבר קודם עצרת

כ' בשו"ע סי' תכ"ח סעי' ד': ולעולם קורין פרשת במדבר סיני קודם עצרת. ובלבוש ביאר הטעם (וה"ד בביאור הלכה) כדי שלעולם תפסיק הפרשה הזאת בין פ' בחקותי שיש בה קללות התוכחה ובין חג השבועות שהוא יום הדין על פירות האילן שלא יקראו הקללות סמוך ליום הדין **ויהיה לו פתחון פה לשטן לקטרג ח"ו**. ובמג"א שם סק"ד כ': כי בעצרת ר"ה לאילנות ולכן קורין סדרה אחד אחר התוכחות **כדי שתכלה השנה וקללותיה ומה"ט קורין אתם נצבים קודם ר"ה**.

דין חג שבועות למה תלה הכתוב קביעתו בספירה

כתבו בשבלי הלקט ובתניא רבתי: בששה בסיון חג השבועות, דכתיב (במדבר כ"ח כ"ו) וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם מקרא קדש יהיה לכם וגו'. וכתוב (ויקרא כ"ג ט"ז) וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה, עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'. וכשאתה מונה לעומר מיום ששה עשר בניסן נמצא שבעה שבועות כלים בה' בסיון שהן מ"ט יום, ויום ו' בסיון הוא יום חמישים ובו ביום נקבע חג שבועות.

ובמדרש אגדה, למה תלה הכתוב חג שבועות בספירת העומר מה שאין כן בכל המועדות. לפי שכשנתבשרו ישראל לצאת ממצרים, נתבשרו שהן עתידין לקבל את התורה לסוף חמשים יום ליציאתן, שנאמר (שמות ג' י"ב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. הרי הנו"ן של תעבדון יתירה, לומר לך לקץ חמשים ימים תעבדון את האלהים שתקבלו את התורה. וישראל מרוב חיבה היו מונין בכל יום ויום ואומרים הרי עבר יום אחד ויום שני וכן כולם, שהיה נראה בעיניהם כזמן ארוך מתוך חיבתן הגדולה על הדבר, לפיכך נקבעה הספירה לדורות. ובטעמים דר' יהודה החסיד זצ"ל מצאתי לפי שהימים הללו ימי מלאכת השדה הן ואין מי יגיד לכפרים אם אייר מלא או חסר, לכך אמרה תורה תספרו חמשים יום ואח"כ מקרא קדש יהיה לכם. ע"כ.

בעצם היום הזה

הקשה הרב מבריסק (בספרו חי' מרן רי"ז הלוי עה"ת בפרשת אמור) מדוע דוקא בעצרת כתוב בתורה (ויקרא כ"ג כ"א) "בעצם היום הזה" ולא בשאר ימים טובים. ומתוך עפ"י שפסק הרמב"ם בפ"ג מה' קידוה"ח ה"ט"ז, דיכולין לקדש את החדש גם למפרע ואפילו באו עדים בסוף החדש חוזרין ומונין לאותו החדש מיום שלשים, וא"כ נמצא דבשאר מועדות יוכל להיות דבעצם היום המקודש

עדיין אין המועד קדוש כלל, כגון שבאו עדים לאחר שעברו הרגלים דמקדשין את החדש ואת המועד למפרע, אבל בעצרת לא משכחת זאת, דעצרת הלא אין זמנה תלוי ביום החדש, רק בזמן הבאת העומר, כדתניא דעצרת פעמים די פעמים ה' פעמים ו', וא"כ הוא תלוי בהזמן אימתי נקבע חדש ניסן, וא"כ בשעת המועד דעצרת כבר אי אפשר קביעותו להשתנות עוד, כמבואר מדברי הרמב"ם דרך אם באו בסוף החדש מקדשין למפרע וחוזרין ומונין מיום שלשים, ומשמע דלאחר שכבר עבר החדש ונקבע החדש שלאחריו כבר אי אפשר לו להשתנות עוד, וזהו דכתיב בעצרת וקראתם בעצם היום הזה וגו', דלעולם בעצם היום הזה כבר נגמר דינו וקביעותו מה שאין הדין כן בשאר מועדות, וכש"נ.

שבועות — זמן מחילת עוונות גם בזמן הזה

ירושלמי ר"ה פ"ד ה"ח: ר' מרשיא בשם ר' אידי בכל הקרבנות כתיב חטא ובעצרת אין כתיב חטא [ביאור הדבר: דבכל המוספין כתיב (במדבר כ"ח) ושעיר עזים אחד לחטאת. ושעיר חטאת. אבל בעצרת אין כתיב חטאת — מדרש רבה שה"ש פ"ד (ד) אמר להן הקב"ה מכיון שקיבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימיתם. ע"כ. וכן הוא במדרש שה"ש הנ"ל. ובספר שערי אהרן לאבי שליט"א (במדבר כ"ח ל) הביא בשם רבינו חיים פלטיאל וז"ל: ואל תשאלני ממש"כ בפרשת אמור (כ"ג י"ט) "ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת" דשם לא כתיב "לכפר עליכם" הרי מבואר ג"כ דאין אתם זקוקין לכפרה.

והראני ידידי הר"ר רפאל וואלף שליט"א בעל ה"פרי בנימין" שבחדושי הרד"ל על מדרש שה"ש שם בסק"י, הביא מספר הרוקח בסי' רצ"ה שכתב שאף בזה"ז בכל חג עצרת שמקבלין עליהם עול תורה נמחלין כל עוונותיהם.

שבועות — יום הדין לתורה

מרן רבינו ה"אבי עזרי" שליט"א מביא כמידי שנה בשם דודו מרן הגרא"ז מלצר בעל ה"אבן האזל" ששבועות הוא יום הדין לתורה והוסיף שאמר כן בשם הר"ן. (ואינו מוצא מקומו). ובספר שיחות חיים להרה"ג ר' נ"ח איינפלד שליט"א הביא מהשל"ה הק' בשם התולעת יעקב ששבועות הוא יום הדין על ביטול תורה. ואלו דברי השל"ה ב"מסכת שבועות עמוד התורה" ד"ה חייב וז"ל התולעת יעקב: ודע כי כמו שבר"ה רצה הקב"ה להשגיח ולדרוש מעשה בני האדם כי הוא יום הבריאה הראשונה וחידוש העולם וכמו שתקנו לומר זה היום תחילת מעשיך כדברי ר"א שאמר בתשרי נברא העולם כן רצה ביום מתן תורה שהוא מורה על חידוש העולם להשגיח ולדרוש על מעשה העולם ולדון על פירות האילן כדאיתא בפ"ק דר"ה בארבע פרקים העולם נדון וכו' בעצרת על פירות האילן וכבר ביארנו כי הפירות הם נשמות הפורחות מאילנו של הקב"ה **והעולם נידון ביום זה על התורה שנתנה בו שבטלו עצמם ממנה** והוא אמרם על פירות האילן בלא השלימם בתורה ובמצוות כראוי. ע"כ. והרה"ג ר' אברהם פליגמן שליט"א סיפר לי שאמר למרן שליט"א את דברי התולעת יעקב ואמר לו מרן שהוא יודע שהשל"ה הק' מביאו.

שבועות — זמן מסוגל לקבל על עצמו להגות בתורה ולשמור מצוותיה

דברים ט"ז י"י"ב, ועשית חג שבועות וכו' ושמרת את החקים האלה. והקשה הנצי"ב בהעמק דבר דהנה לא נתבאר מה החקים שבעצרת יותר משארי חגים. ומתוך, וז"ל: אכן לפי דברינו דחקים משמעו כ"פ כללי התורה שבהם מחוקקים את התורה ובאים לידי משפטי התלמוד עלינו לפרש כאן ג"כ דבזה המועד ישם אל לבו לשמור ולעשות החקים האלה **באשר אז זמן מתן תורתנו ומסוגל בזה שניתן בתחלה גם לדורות להתבונן בהם ולקבלם עליו להגות בהם**. כמש"כ הרשב"א בשו"ת סימן תי"ג דכל יום מימי הבריאה פועל יותר בדבר שנתחדש בו יותר משאר ימים.

והיינו דמצלינן זמן מתן תורתנו ולא נזכר בפירוש בתורה דשבועות הוא יום מ"ת זולת בזה המקרא, וכו' עיי"ש.

שבועות — זמן מסוגל לקבל חלק בתורה המתחדשת בכל שנה

בשפת אמת (לחג השבועות משנת תרס"א) כ' ז"ל: המנהג לעסוק בתורה כליל החג. דאיתא (באבות פ"ב מ"ב) התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך [שלא תאמר הואיל ואבי חכם ואבי חכם התורה חוזרת לאכסניא שלה ואיני צריך לבקש אחריה — רע"ב] וקשה דכתיב (דברים ל"ג ד') מורשה קהלת יעקב. (ותירץ) אך התורה נקראת עץ חיים. וכמו שאילן מוציא פירות בכל שנה ושנה כמו כן התורה מתחדשת פירותי בכל שנה. ולכן בעצרת על פירות האילן היינו התחדשות התורה שנקראת עץ חיים. וכן איתא בספרים. ולכן נק' יום הביכורים. וכמו דאיתא במדרש שכל הנביאים וחכמים קיבלו בהר סיני חלקם בתורה רק שנתפרשו דבריהם כל אחד בשעתו. **כמו כן בכל חג שבועות זמן מתן תורתנו מקבלין בנ"י חלק התורה המתחדשת על כל ימי השנה ואח"כ מוציאים מכח אל הפועל כל אחד במקומו ושעתו.** וזה ההתחדשות תלוי כפי הכנת כל אחד. ועל זה רמזו התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך שיכין כל אחד את עצמו לקבל חלק מתורה המתחדשת בכל שנה שאינה ירושה רק מתחדשת בכל עת ויום זה שורש התורה של כל השנה וכו', עיי"ש. [א"ה, נראה כוונתו דמה דכתיב מורשה קהלת יעקב זה קאי על גוף אילן התורה שזה מורשה לכל ישראל ולא על פירות האילן שזו היא התורה המתחדשת על ידי לומדיה כל אחד ואחד כפי הכנתו ויגיעתו בלימודו וזהו טעם המנהג לעסוק בתורה כליל החג כדי להכין עצמו לזכות בפירות התורה המתחדשים בשנה זו.

הטעם שנעורין כליל שבועות והעיקר הוא על תורה שבע"פ

המשנה ברורה ס"י תצ"ד סק"א הביא הא דאיתא בזוהר שחסידי הראשונים היו נעורים כל הלילה ועוסקים בתורה וכבר נהגו רוב הלומדים לעשות כן ואיתא בשו"ע האר"י ז"ל דע שכל מי שבלילה לא ישן כלל ועיקר והיה עוסק בתורה מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק. והטעם כתב במג"א ע"פ פשוטו שישראל היו ישנים כל הלילה והוצרך הקב"ה להעיר אותם לקבל התורה כדאיתא במדרש לכך אנו צריכין לתקן זה. ע"כ. והנה דבר זה תמוה טובא, דהאיך יתכן שבני ישראל אשר נעשה ונשמע אמרו כאחד, יהיו ישנים כל כך בקבלת התורה, עד שהוצרך הקב"ה להעיר אותם. (ועיין מש"כ בזה בקונטרס שלום רב על עניני שבועות מהרה"ג ר' שלום פרידמן).

ובישועות יעקב (ס"י תצ"ד) כ' הטעם פשוט ע"פ מש"כ במדרש תנחומא בהא דקאמר הש"ס (שבת דפ"ח א'), שכפה על ישראל הר כגיגית ובאונס קבלו התורה ובאמת אמרו בעצמם נעשה ונשמע. והתוסי' נדחקו שהיו יראים כשראו אש הגדולה. ובעל המדרש הנ"ל כתב דתורה שבכתב קבלו ברצון **ותורה שבע"פ לא רצו לקבל עד שהיו אנוסים מפי המקום ב"ה.** וידוע כי לילה זה זמן עסק תורה שבע"פ ויום זה זמן עסק תורה שבכתב. ואמרו במדרש, כשעלה משה למרום מנין היה יודע מתי יום ומתי לילה אלא בשעה שהקב"ה מלמדו תורה שבכתב יודע שהוא יום ובשעה שהוא מלמדו משנה דהיינו תורה שבע"פ יודע שהוא לילה. **ע"כ לתקן שלא רצו לקבל עסק תורה שלומדים בלילה והיינו תורה שבע"פ,** ע"כ נעורים כל הלילה לדבק עצמם בעסק תורה שבע"פ.

וכבר כ' בשו"ע הגר"ז (ס"י תצ"ד סק"ג) דעיקר העסק יהיה בתורה שבע"פ ועיין בחק יעקב סק"א מש"כ בזה.

קדושת ליל שבועות

ביסוד ושורש העבודה כי דבערבית בברכת אהבת עולם בתיבות תורה ומצות חקים ומשפטים אותנו למדת כו' ונשמח בדברי תורתך כו' ראוי לומר בהודאה עצומה במחשבתו להבורא ית"ש כי זה היום עשה ה' לבחור באבותינו וקדשם בתורת אמת ובחקים ישרים נגילה ונשמחה בו באלהותו ובתורתו ובמצותיו. ויזהר האדם מאד למעט באכילתו בסעודת הלילה זו בכל מה דאפשר, כדי שיוכל לעשות התיקון של הלמוד בלילה זו. ותיכף אחר ברכת המזון ילך בזריזות לבית המדרש לעשות התיקון של הלמוד, ולא יבטל בשיחת חולין אף רגע כמימרא ח"ו. וביעב"ץ כי שהנעורים יזהרו שלא יעסקו בדברי בטלה ואין צריך לומר בשחוק וקלות ראש, כי אז נאה להם השינה והנאה לעולם. ובבן איש חי (פרשת במדבר) כי שיזהרו שלא לדבר שיחת חולין כל הלילה, וצריך להם שמירה גדולה בזה בלילה זו, מפני דכל עת שיש אסיפה מאנשים הרבה, דרכו של יצה"ר להכשילם לדבר דברי חול, ומדבר לדבר יבואו לדברים אסורים של שחוק ושל לשה"ר. ובפלא יועץ (עצרת) כי דהוא תיקון גדול לפגם הראות שפגם בראותו ראיות אסורות כגון נשים ואילילים, ועל אשר פגם בכמה לילות — עמל וכעס שהיה נעור להכעיס את בוראו בשחוק וקלות ראש וכהנה רעות.

מי שאינו בטוח שלא יטרד בתפילתו מוטב שישן קצת

כ' ביעב"ץ: ומי שאינו בטוח בעצמו שלא יטרד בתפילתו למחר כשלא ישן כל הלילה, מוטב שישן קצת כדי שלא יצא שכרו בהפסדו. וכבר כתב בבן איש חי (שם סק"ה) שתפילת שחרית ומוסף יתפלל בהתלהבות וזריזות כדי שלא תחטפנו שינה באמצע ויבוא לידי טעות. וידוע כי גמר הפרי של תקון ספירת העומר ולימוד ליל חג השבועות יהיה בתפילת מוסף, לכן צריך להזדרז בזה הרבה כי הכל הולך אחר החתום. וכ"כ בפלא יועץ (עצרת) דהכל הולך אחר החתום שיתגבר כארי להיות ער בשעת ק"ש ותפילה שאם לא יוכל עמוד, יותר טוב שינוח מעט בלילה או ישכב כל הלילה, ולא יקרא ק"ש ותפילה כשהוא מנמנם.

טעמים לאכילת מאכלי חלב בשבועות

כ' הרמ"א (סי' תצ"ד סעי' ג') ונוהגין בכמה מקומות לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות, ונ"ל הטעם שהוא כמו השני תבשילין שלוקחין בליל פסח זכר לפסח וזכר לחגיגה כן אוכלין מאכלי חלב ואח"כ מאכל בשר. ע"כ. ובביאור הדבר כי במ"ב שם סק"ד: ר"ל כשם שבפסח עושין זכר לקרבן כן אנו צריכין לעשות בשבועות זכר לשתי הלחם שהיו מביאין וע"כ אוכלים מאכלי חלב ואח"כ מאכל בשר וצריכין להביא עמהם שתי לחמים דאסור לאכול בשר וחלב מלחם אחד ויש בזה זכרון לשתי הלחם.

הטעם השני, כי במשנה ברורה (שם סק"ב) בשם גדול אחד שאמר טעם נכון לזה כי בעת שעמדו על הר סיני וקבלו התורה [כי בעשרת הדברות נתגלה להם עי"ז כל חלקי התורה כמו שכתב רב סעדיה גאון, שבעשרת הדברות כלולה כל התורה] וירדו מן ההר לביתם לא מצאו מה לאכול תיכף כי אם מאכלי חלב כי לבשר צריך הכנה רבה לשחוט בסכין בדוק, כאשר צוה ה' ולנקר חוטי החלב והדם ולהדיח ולמלוח ולבשל בכלים חדשים כי הכלים שהיו להם מקודם שבישלו בהם באותם מעלי"ע נאסרו להם, ע"כ בחרו להם לפי שעה מאכלי חלב, ואנו עושין זכר לזה. ע"כ.

הטעם השלישי, כי בכל בו והובא במ"ב (שם סק"ג): גם נוהגין בקצת מקומות לאכול דבש וחלב מפני התורה שנמשלה לדבש וחלב כמש"כ דבש וחלב תחת לשונך.

הטעם הרביעי, כי במגן אברהם (שם סק"ו): ומצאתי כתוב הטעם דאיתא בזוהר, (פי' אמור כ"ז ע"ב) שאותן ז' שבועות היו לישראל שבעה נקיים דוגמת אשה המיטהרת מנדתה וידוע שדם נעכר ונעשה חלב. והיינו מדין לרחמים. ומנהג אבותינו תורה. ועיין בפמ"ג שתמה על דבריו דהא לא קיי"ל כן.

הטעם החמישי, כי במטה משה דיש רמז לזה מן התורה שנאמר מנחה חדשה לה' בשבועתיכם — ר"ת חלב.

הטעם השישי, כי בעל אבן בוחן (הובא במטה משה): גם אמרו בעלי משל וחידה, שמספר **תרי"ג** רמז אל **דבש חלב קמחא דסמידא**, והא' העודף יפתר לאכול מהן שובע והותר.

הטעם השביעי, כי בבית הלוי (לפרשת יתרו) דהנה איתא בגמ' פסחים דס"ח ב', הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, מ"ט יום שניתנה בו תורה הוא. מקשה הבית הלוי וכי בשביל שניתנה בו תורה יהיה החיוב לאכול, אדרבה יותר היה צריך לקיים ביום זה כולו לה'. ותירץ, דהענין הוא דביו"ט יש בו שתי מצות אחד לה' ואחד הוא לכם וכפי שדרשו בגמ' שם דכתוב אחד אומר עצרת לה' אלהיך וכתוב אחד אומר עצרת תהיה לכם. ור' יהושע ס"ל דצריך לקיים בו שניהם חציו לה' וחציו לכם ור' אליעזר ס"ל דהברירה ביד האדם איזו מצוה לברור או כולו לה' או כולו לכם. והנה המלאכים ביקשו שיתנו להם התורה ואמרו אשר תנה הודך על השמים מה אנוש כי תזכרנו ומשה רבינו נצחם ועיקר הנצחון היה במה שהמלאכים אינם יכולים לקיים מצוות שבגוף ומש"ה בעצרת צריך לקיים המצוה דלכם מה שאין המלאכים יכולים לקיימה דהך דלה' הרי הם יכולים לקיים עוד יותר מבני אדם. ומעלה זו שיש באדם שיוכל לקיים מצוה שבגוף הועיל לו הרבה זה היום דע"ז נתן התורה לישראל.

וזהו הענין שנוהגין בעצרת לאכול מאכל חלב. ועיקר הכונה בזה דביו"ט מצוה לאכול בשר דאין שמחה אלא בבשר. ובעצרת אוכלין גם חלב מקודם **כדי לקיים ההבדל והזריזות שיש בין אוכל חלב לבשר והוא הקינוח והדחת הפה כדי לקיים מצוה שבאכילה**. ועיין במדרש תהילים על פסוק מפי עוללים ויונקים יסדת עוז ועי"ש שמסדר הויכוח של המלאכים על נתינת התורה ולבסוף אמר וז"ל: אמר הקב"ה והלא אתם כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב שנאמר ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה, ותינוק שלהם כשבא מבית הסופר ואמו נותנת לו פת ובשר וחלב, ואומר היום לימדני רבי לא תבשל גדי בחלב אמו. הרי דבזריזות זו שזהירים מתערובת של בשר בחלב זכו לקבל התורה. **ומכאן יצא המנהג לאכול חלב כדי להראות הזריזות וההרחקה שבין אכילה זו לאכילת הבשר** ולא כמו המלאכים שאכלו תיכף זה אחר זה. ע"כ. שו"ר בבאר היטב סי' תצ"ד סק"ז שכ"כ.

הטעם השמיני, כי בנזירות שמשון (על השו"ע): ולי נראה דחלב גי' מ' לרמז שהתורה ניתנה במ' יום, ובזה מראה שהיא חשובה מכל מה שנברא, שהיה בששה ימים בלבד כדאי' במ"ר.

הטעם התשיעי, כי שם: אפ"ל שחלב מרבה הזרע כדאי' ביומא, וג' ימים שהיו ישראל מופרשים מנשותיהם נמנעו ממנו וכשנאמר להם שובו לכם כו' אכלו חלב לשמחת עונה ושאר דברים השנויים שם לא הי' להם במדבר.

הטעם העשירי, כי בזיו המנהגים דהנה חג השבועות נקרא בתורה גם חג הביכורים ולפי ששניהם כתובים בתורה בפסוק אחד (שמות כ"ג י"ט) ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך, לא תבשל גדי בחלב אמו.

הטעם האחד עשר, כי שם, דהחלב אין מחזיקין אותו אלא בכלים פשוטים, כלי חרס וכלי זכוכית, שאם נותנים אותו בכלי כסף וזהב, מיד הוא מתקלקל נפסד ונבאש, גם התורה מתקיימת רק בבני עניים במי שהוא שפל ועניו, אבל לא אצל עשירים וגסי רוח, וכסימן לזה אוכלים מאכלי חלב בחג מתן תורה.

הטעם השנים עשר, ראה מש"כ בזה לקמן במאמר שנים מקרא.

שמחה יתירה בחג השבועות

חייב אדם לשמוח בזה החג ביותר כי הוא יום שזכינו בו לכתר תורה. ובפסחים פ' אלו דברים דס"ח ב', הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם. מר בריא דרבינא יתיב כולא שתא בתעניתא לבר מעצרתא

ויומי דפוריא כו'. רב יוסף ביומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלא תילתא אמר אי לאו ההוא יומא כמה יוסף איכא בשוקא [פירש"י] – אי לאו ההוא יומא שלמדתי תורה ונתרוממתי הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף ומה ביני לבינם]. מ"מ גילו ברעדה כתיב, **והשמחה אשר שמח תהיה שמחה רוחנית והודות והלל להש"י** שנתן לנו התורה ונתעורר מאד בלבו להתקדש ולתקן מעשיו ולהיות מוכתר בכתר תורה לקיים והגית בו יומם ולילה כי היום הקדוש הזה הוא יומא דדינא. [של"ה מסכת שבועות עמוד התורה].

הנותן ס"ת חדש לביהכנ"ס בעצרת כאילו הקריב מנחה

הנותן ס"ת חדש לביהכנ"ס בעצרת כאילו הקריב מנחה חדשה לה' בזמנה – עוללות אפרים ס"י ק"ס והובא בברכ"י ס"י תצ"ד סק"י ובשערי תשובה ס"י תצ"ד סק"ז.

יום טוב שני דשבועות חמור טפי מיו"ט שני דפסח וסוכות

כתב הרמב"ם פ"ה מה' קידוה"ח ה"ה, דבזמן הזה היה מן הדין שיהיו בכל המקומות עושין יום טוב אחד בלבד אפילו המקומות הרחוקות שבחוצה לארץ כמו בני ארץ ישראל שהכל על חשבון אחד סומכין וקובעין. אבל תקנת חכמים הוא שיזהרו במנהג אבותיהם שבידיהם. ע"כ. והנה החתם סופר באו"ח סוף תשו' קמ"ה תמה אמאי עבדין כלל יום טוב שני בשבועות. דבשלמא יו"ט שני דפסח וסוכות עבדין מפני הספק וכמשי"כ הרמב"ם פ"ג מקידוה"ח ה"א: לפי שאינם יודעים יום שקבעו בו בית דין את החודש אי זה יום הוא. ע"כ. אמנם יו"ט שני דשבועות הרי מעולם לא עשאוהו מפני הספק שהרי זה אינו תלוי לא בראיה ולא בשלוחין ולעולם הוא יום החמישים מיו"ט שני של פסח ועד אז כבר נתפרסם בכל העולם קביעות ניסן וא"כ גם אבותינו לא עשו מספק.

וצריך לומר שהוא משום גזירה אטו פסח וסוכות [ועיין ברמב"ם פ"ג מקידוה"ח ה"ב ובפירוש שם] וא"כ ממילא כותב החתם סופר הוא חמור טפי כיון דלא מחמת ספק נתקבל כמו ביו"ט של ר"ה שאם באו עדים מחצות ואילך לא נתקבלו ומ"מ גמרו היום בקדושה ולא מחמת ספק ומשום הכי חמיר טפי וה"נ דכוותי'. ואפשר משום דבעי חיזוק טפי רמז לנו מרע"ה בשבועות דוקא כמ"ש מג"א ריש ס"י תצ"ד בשם רמ"ע מפאנו. וז"ל המג"א: ומה שקשה עוד להתורה ניתנה ביום נ"א לספירה דהא יצאו ממצרים ביום ה' והתורה ניתנה בשבת. כבר תי' (הספר י' מאמרות לרמ"ע מפאנו) דבא לרמוז לנו יו"ט שני של גלויות, ואפשר דהיינו דקאמר (שבת דפ"ז א') יום אחד הוסיף משה מדעתו.

דברים אלו כתב החתם סופר בתשובה למעשה שהיה בעיר בראד בחולה מסוכן אחד, ביום ב' דשבועות ולא היה לו בנים והיה חשש שתשאר אשתו זקוקה ליבם והיה חשש לעיגון מכיון שהיבם הוא במקום רחוק מאוד בעיר רומי והאשה עניה ואין בהישג ידה להגיע לשם ואחד מחכמי העיר בראד רצה להתיר לכתוב לה גט ביו"ט שני דשבועות. הגאון רבי שלמה קלוגר שהיה ראש הבי"ד בק"ק בראד ועמו כל חכמי הקהילה (פרט להנ"ל) החזיקו בפשיטות שדבר זה אינו ראוי ואינו כדאי אף להעלות על הספר אך מאחר ולמען לא תהיה קול דמי האשה צועקת עלי לאמר כי אני חייבתי בדמה אמר להציע הדברים לפני החתם סופר, וע"כ השיב לו החת"ס תבנא לדינא דיפה הורה כבודו שלא לכתוב גט ביום טוב ב' דשבועות וחלילה לזלזל ביו"ט שני.

חג השבועות אינו בטל

בשגם אמרו כל המועדות בטלין, חג השבועות אינו בטל – ולמה אינו בטל, לפי שמעלין בקודש ולא מורדין. זה הטעם אמרו בספר אמרי נועם סו"פ פנחס. ולי נראה פשוט דכמו שהתורה היא נצחית דתו' לעולמים עומדת לעד, כך חג שבועות שהוא בשביל התורה נצח סלה ועד שאין לו ביטול עולמות, יפה ללב ח"ב או' י"ד. ולכן העוסק בתורה מאריך חיים. (כף החיים ס"י תצ"ד סקס"ח).

מגלת רות

שלום אליעזר רוטר

עורך קובץ תורני הלכתי "מבקשי תורה"

טעמים לקריאת מגלת רות בשבועות

הרמ"א בסי' ת"צ סעי' ט' כתב: ונוהגין לומר רות בשבועות. וביסוד ושורש העבודה כי דבודאי ראוי לקרותה בכוונה. והננו להביא בזה שלשה עשר טעמים לקריאתה בשבועות ואין מוקדם ומאוחר בתורה.

הטעם הראשון, כי בילקוט שמעוני (רות רמז תקצ"ו) ומובא במג"א (בסי' ת"צ סק"ח). ומה ענין רות אצל עצרת שנקראת בעצרת בזמן מתן תורה, ללמדך שלא נתנה תורה אלא על ידי יסורין ועוני. וכן הוא אומר (תהילים ס"ח י"א) חיתך ישבו בה תכין בטובתך לפני אלהים. אמרה תורה לפני הקב"ה, תן חלקי בשבט של עוני, שאם עשירים עוסקים בי יהיו מתגאים, אבל כשהם עניים הם מתעסקים בי והם יודעים שהם רעבים ושפלים שני (קהלת י' ו') ניתן הסכל במרומים רבים ועשירים בשפל ישנו. לפיכך ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ, הדיין אומר לאדם טול קיסם מבין שניך והוא אומר טול קורה מבין עיניך. למה ויהי שתי פעמים אחד לרעבון של לחם ואחד לרעבון של תורה. ללמדך כל דור שאין תורה מצויה בו רעב מצוי בו.

הטעם השני, כי במדרש לקח טוב (פסיקתא זוטרותא) ומובא בברכ"י (בסי' תצ"ד סק"א) בשם הילקוט: שמגלה זו כולה חסד והתורה כולה חסד שנאמר (משלי ל"א כ"ו) ותורת חסד על לשונה והתורה ניתנה בחג שבועות.

הטעם השלישי, כי במחזור ויטרי (שי"ב) על שם רות שנתגיירה, כדכתי' (רות ב) אשר באת לחסות תחת כנפיו. ואמרינן בהחולץ במסכת יבמות (דמ"ז ב'), דקאמרה לה נעמי אסור לך לילך חוץ לתחום שבת. אמרה לה כאשר תלכי אלך. וכו'. וישראל נתגייירו בעצרת ונכנסו תחת כנפי שכינה בקבלת התורה. ובאבודרהם (בסדר תפלות הפסח) כי זאת ביתר ביאור וז"ל: לפי שאבותינו לא קבלו את התורה ולא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים כדאיתא בפרק החולץ (יבמות דמ"ז ב'). ורות גם היא נתגיירה שנאמר (רות א' ט"ז) כי אל אשר תלכי אלך וגו' מתוך תשובת רות אנו יודעין מה אמרה לה נעמי, שאמרה לה אסור לך תחום שבת — אל אשר תלכי אלך. אסור לך ייחוד — כאשר תליני אליך. מפקדינן בתרי"ג מצות — עמך אני. אסור לך ע"א — ואלהיך אלהי ארבע מיתות נמסרו לבית דין — כאשר תמותי אמות. שני קברים מתוקנים לבי"ד אחד לנסקלין ולנשרפין ואחד לנהרגין ולנחנקין — ושם אקבר. הכי איתא בפרק החולץ (דמ"ז ב'), ועל כן נהגו לומר רות בחג השבועות ע"כ.

הטעם הרביעי, כי במחזור ויטרי (שם) והובא באבודרהם (שם) על שם שכתוב בה (רות א' כ"ב) בתחילת קציר שעורים תחת עצרת שנקרא ביכורי קציר חטים. פי' שהוא זמן הקציר.

המתים, ומהם יהיו המצוות בטלות, אבל אלו שעדיין לא מתו, אצלם לא נקרא עדיין לעתיד לבא, אלא הם יחיו כמו שנגזר עליהם, ואח"כ ימותו, ואח"כ יעמדו בתחיה, וכל זמן שלא מתו עדיין, יהיו מחויבים בתרומות ומעשרות, ואהרן הכהן כיון שהוא מת מקודם, הלא פשוט שיעמוד בתחיית המתים תיכף ומיד ויתנו לו, ואתי שפיר.

הכהן לעולם קיים, והלא לא נכנס לארץ ישראל שנותנין לו תרומה, אלא מלמד שעתיד לחיות וישראל נותנין לו תרומה, מכאן לתחיית המתים מן התורה ע"כ, וצ"ע דהלא ר' יוחנן אמר בעצמו (נדה — ס"א) דמצוות בטלות לעתיד לבא, ותירץ המהרי"ל דיסקין, דלעתיד לבא לא יתכן שיהיו כלם שוים, אלא המתים שמתו כבר, יעמדו בתחיית

הטעם החמישי, כתב בלבוש (סי' תצ"ד ס"ב) מפני שאותו מעשה דבועז היה בימי קציר חטים שכלה בחג השבועות שמביאין שתי הלחם מחטין.

הטעם השישי, כי בספר הרוקח (סי' רצ"ו) ובלבוש (סי' תצ"ד ס"ב) לפי שכתוב בפרשת אמור אל הכהנים בענין המועדים בפרשת שבועות ובקצרכם את קציר ארצכם וגו' לעני ולגר תעזוב אותם וגומר מיד אחר פרשת שתי הלחם שמביאים בשבועות וכתוב "ותורת חסד על לשונה" ודבועז עשה כן בזה שאמר (רות ב' ט"ז) שול תשולו וגו' [תעשו עצמכם כי שכחתם בשדה צבתיים ועמרים קטנים. כללו של דבר שרות תקח מן השדה מה שתקח ולא תגערו בה – אלשיך]. ורות היתה ענייה וגיוורת לכך קורין בעצרת מגילת רות. ובו מצינו בוע"ז פסוקים.

הטעם השביעי, הובא בשערי תשובה (סי' תצ"ד סק"ז) בשם בעל התבואות שור דאחז"ל (בבא בתרא ד"ד ב'), למה נקרא שמה רות לפי שיצא ממנה דוד שריוה לה' בשירים ובשבחות. ואיתא בתוס' חגיגה ד"ז א', (ד"ה אף) דבירושלמי (חגיגה פ"ב ה"ג) אמרו דוד המע"ה נסתלק בעצרת ואחז"ל דהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום וכיון שמת בעצרת נולד ג"כ בעצרת. ועיקר מגילת רות נכתבה לייחס את דוד ולהכי קורין רות ביום לידתו. ולפי טעם זה צ"ע למה ביו"ט שני דגלויות קורין מגילת רות ביום ב' דשבועות. ע"י יישוב ע"ז בהגהת ר"י בכרך פסחים כ"ח – שער בת רבים).

הטעם השמיני, הובא במטה משה בשם הרב ר' דוד אבן יחייא וז"ל: להיות סיפור תולדות כסאות למשפט כסאות לבית דוד לנטוע בנפשותינו מדת הבטחון ושנאמין כי כאשר הבורא ית' שמר הבטחתו לישראל אשר הבטיחם ע"י משה נביאו בהוציאן את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. ומן השמים השמיים את קולו ויתן להם חקים ומשפטים צדיקים ועדות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ככה ישמור הבטחתו שנית ויצא חוטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפריה ונחה עליו רוח ה' כאשר נחה על וכו' עיי"ש.

הטעם התשיעי, כתב בברכי יוסף (סי' תצ"ד סק"א) דאחז"ל דנקרא שמה רות ע"ש שקבלה עליה מלבד הז' מצוות דב"נ תר"ו מצוות (דרות בגימטרי' תר"ו ועם ז' מצוות של בני נח הן תרי"ג מצוות), לכן ביום קבלת התורה שקבלנו תרי"ג מצוות עם הז' דב"נ קורין מגילת רות.

הטעם העשירי, מובא בזיו המנהגים: שיהיו קורין ביום מתן תורה, תורה נביאים וכתובים שמרועה אחד ניתנו. קורין בתורה, ומפטירין בנביא, ומשלימין בכתובים, ולמה ברות? מפני שהוא ספר ראשון של כתובים וכמו שאמרו חז"ל (בבא בתרא ד"ד ב'), סדרן של כתובים רות תהילים וכו'.

הטעם האחד עשר, כי בספר חסד למשיחו (לרבי אליהו עקיבא רבינוביץ אב"ד דפאלטאווא) וממילא יבואר ג"כ למה קבעוה בין כ"ד כתבי הקדש. דהנה בירושלמי פאה פ"ב ה"ד איתא, דמקרא משנה תלמוד אגדה ואפילו מה שתלמוד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה מסיני. והיינו כי לא רק התורה שבכתב בלבדה קבל תורה משה בסיני, אלא גם תורה שבע"פ ודקדוקי סופרים וכל התורה המצויה עתה בידינו הכל היה על פי ה' ביד משה עבדו והוא מסרה ליהושע. ולמען לא יעלה על לב איש, בזדון או בשגגה, להטיל ח"ו שום ספק באמיתת תורה שבע"פ, ראו אנשי כנה"ג ורז"ל לקבוע אותה בין כתבי הקדש ולתקן מנהג קריאתה ביום מתן תורתנו דוקא, והיינו כי בשמוע העם מפורש יוצא מפי הקוראה, כי בעז גבור החיל ושופט ישראל לקח לו בחופה וקדושין נגד זקני עירו וכל העם אשה מואביה מלידה ומבטן שהמעשה הזה הוא לכאורה סותר למה שכתוב בתורת משה "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'". אלא בע"כ יוכרח כל איש, נאמן לה' להודות כי יחד עם התורה הכתובה נמסרה למשה מסיני גם תורה שבע"פ ותורה אחת הוא ואי אפשר לזו בלא זו. והיא כוללת בתוכה הלכות ביאורים לתורה שבכתב ואחת מן ההלכות האלה היא ההלכה דמואבי ולא מואבית ומשפטי ה' צדקו יחדיו.

ומטעם זה בחר ה' להוציא מלכות בית דוד מאשה מואביה דוקא, והוא שרצה הקב"ה שהאיש היושב על כסא ממלכת ישראל לא יטעה לחשוב שרק התורה הכתובה תורת ה' היא ולא המסורה לכל

דור ודורשיו בעל פה, וראיה לדבר שלא נתחייב המלך לקרוא רק הכתובה בלבד כדכתיב: "וכתב לו את משנה התורה כו' וקרא בו כל ימי חייו", ואשר על כן יחפוץ להשליך את התורה שבע"פ אחרי גוו, לכן הוציא הקב"ה את גזע המלכות מאשה מואביה, למען תהיה לו ערובה נכונה שכל המלכים בישראל יחזיקו בכל לבבם נפשם ומאדם גם בקדושת תורה שבע"פ. דאם יסורו ממנה, להחזיק רק בתורה הכתובה בלבד, הרי הם אסורים לבא בקהל וממילא מלכותם בטלה.

הטעם השנים עשר, כי בשפת אמת (משנת תרמ"ד): להודיע כח השותפות שיש לבנ"י בתורת ה', איך שמעשה בני אדם נעשה ספר ומגילה בתורת ה', ובמדרש, אלו היה בועז יודע שהקב"ה כותב עליו (רות ב' י"ד) ויצבט לה קלי — עגלים פטומות היה נותן לה. ופי' מו"ז ז"ל אם היה יודע שכל כך מעשיו מגיעין עד הקב"ה ממש כענין שכתבו כל מעשיך בספר נכתבין עכ"ד. והיינו נמי שכל מעשיהם נעשה מהם תורה ותיקון ולימוד לכל הדורות. וכי את ה' האמרת וה' האמירך פרשנו במ"א כי בני ישראל פעלו במעשיהם שהמשיכו כביכול אלקותו ית' להלביש כביכול אורו ית' באותיות התורה. וזהו את ה' האמרת וכמו כן ה' האמירך להיות מכל מעשה בני ישראל נעשה חקיקה ורשימה בכל העולמות להיות מזה מאמר וספר. וזה ענין התורה שנק' ספר הברית ועדות. ואיתא במד' כביכול הקב"ה אחז ב' טפחים בלוחות ומרע"ה ב' טפחים. פי' שהתורה היא הברית שיש לבנ"י התקשרות ע"י התורה בו ית' ממש. וזהו רמז תנופת שתי הלחם. לכו לחמו בלחמי. תורה שבכתב ושבע"פ כנ"ל.

הטעם השלושה עשר, כי בשפת אמת (משנת תרנ"ג ותרנ"ח"ט): כתוב באוה"ח בפסוק והייתם לי סגולה, כי בנ"י נבראו להוציא הניצוצות קדושות מכל העולם וכשזוכין יכולין להוציאם בכח התורה ואם לאו צריך להיות ע"י פיזור הגלות. ולכן סומכין גאולת בן דוד העתידה ליום מתן תורה. שרוצין שהי' הגאולה בכח התורה, כי בכח התורה יכולין לבוא לגאולה. דכתיב בעתה אחישנה, זכו אחישנה והוא כשיהי' הגאולה בכח התורה, דכתיב (משלי י"ג י"ב) תוחלת ממשכה מחלה לב ועץ חיים תאווה באה. כשמתדבקין בעץ החיים כראוי יכולין ליגאל בכל רגע כי התורה למעלה מן הזמן.

הרב חיים רוטר

כולל פוניבז' בני ברק

הערות והארות במגלת רות

היו ומפני מה נענשו "מפני שיצאו מארץ לחוצה לארץ". ונראה דדעת רש"י דמצד הדין היה מותר להם לצאת ולכן הם לא נענשו מצד איסור יציאה מא"י לחו"ל. אלא מחמת שיצאו מפני צרות העין לכן נענשו.

וכן דעת הרמב"ם (בפ"ה ה"ט) מה' מלכים. וז"ל ואף על פי "שמותר לצאת" אינה מדת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום ע"כ. הרי להדיא דדעת הרמב"ם היא שהיה מותר להם לצאת [וכמש"כ בדעת רש"י] ומשמע מדבריו שהיה חסר להם מזון וכדעת ר' יהושע בן קרחה חס ושלום שאפי' מצאו סובין לא יצאו

ויהי בימי שפט השופטים ויהי רעב בארץ וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב הוא ואשתו ושני בניו: (א' א')

(א) וביאר רש"י בד"ה וילך איש. וז"ל עשיר גדול היה ופרנס הדור ויצא מא"י לחו"ל מפני צרות העין שהיתה עינו צרה בעניים הבאים לדוחקו לכך נענש, עכ"ל. המבואר מדבריו דהטעם דנענש אין הוא מחמת איסור היציאה מא"י לחו"ל.

בב"ב (דף צא ע"א) וכן היה רשב"י אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור